

тивною за своєю природою, вона – потенція, готова до будь-якого розпочинання. Молодь – це той прихований резерв, який є в кожному суспільстві й від мобілізації якого залежить його життєздатність» [3, 443]. Тож виживання українського суспільства й держави повністю залежить від освітньо-виховних зусиль і суспільства, і держави, і людини.

1. *Запесоцкий А.С.* Гуманитарное образование и проблемы духовной безопасности // Педагогика. – 2002. – № 2. – С. 3-8.

2. *Кант И.* Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане / Собрание сочинений: В 6 т. – М.: Мысль, 1966. – Т. 6. – С. 5-36.

3. Мангейм К. Диагноз нашего времени. – М.: Инфра, 1994. – С. 441-456.

4. *Ортега-и-Гассет Х.* Восстание масс / Сборник (пер. с испан. Воробьева С.Л., Гелескул А.М.). – М.: АСТ, Ермак, 2003. – 272 с.

This article is about the sociocultural aspects of becoming of personality in modern Ukraine. Outlined not only problems and confusions that interfere with education of valuable personality but also the ways of exit of Ukrainian society are offered from a critical situation that was folded in a spiritual sphere.

Key words: *sociocultural terms, personality, reflection, self-knowledge, spirituality.*

УДК 373.3:81.411.(07)

Галина Дятко (Дрогобич)

ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розкриваються особистісно орієнтовані педагогічні технології, їх перевага над традиційним навчанням. Увага вчителів повертається до побудови уроку за особистісно орієнтованою технологією.

Ключові слова: *особистісно орієнтоване навчання, психолого-педагогічна концепція, навчальне спілкування, методичний інструментарій, психолого-педагогічна допомога, культурна ідентифікація, соціалізація.*

Кожна епоха розвитку людства висувала орієнтири навчання і виховання молодого покоління, які обов'язково зводились до процесу передачі молоді багатого соціального досвіду, накопиченого поколіннями людей. Тому традиційна система навчання ґрунтується на ієрархічній структурі: керівництво вчителя, підлеглість учня. Вона одноманітна за змістом, переважно неваріативна, планування змісту завжди лише

централізоване; базисні плани ґрунтуються на єдиних для всієї країни стандартах. Позитивні сторони традиційного навчання (організаційна чіткість змісту, впорядковане, логічно правильне подання навчального матеріалу) тонуть у негативних: шаблонна побудова навчального змісту, перевантаження наочними матеріалами, обмеженість самостійності й відсутність індивідуального змісту тощо. Така традиційна система відповідала своєму часові.

Але ж настали інші часи. Відбулося реформування багатьох галузей. Розуміння значення освіти, необхідності реформування її системи, вихід на вищу якість та духовність, пошук нових шляхів в освітянському просторі - це охопило сьогодні всю Європу, увесь світ. Україна також не стоїть осторонь у цьому питанні.

Сучасна школа, як і суспільство загалом, переживає складний період реформування, коли здійснюється рішучий поворот до особистості школяра. Така школа повинна поважати власну гідність кожного учня, його індивідуальну життєву мету, запити й інтереси, створювати сприятливі умови для самовизначення, самореалізації та розвитку особистості школяра.

Саме особистісно орієнтовані технології ставлять сьогодні в центр усієї шкільної освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних та безпечних умов її розвитку, реалізації природних потенціалів. Епіцентром освіти стає учень. За словами Джона Дьюї, «дитина – це сонце, навколо якого обертаються усі навчальні засоби. Дитини – початок, центр і кінець усього».

Розв'язання проблеми побудови та запровадження особистісного підходу не слід розглядати спрощено, як таке, для якого достатньо лише взяти вже існуючі в науці принципи та знання про особистість, її розвиток, засоби його стимулювання й штучно об'єднати їх у певну сукупність теоретико-практичних понять і методів. Фактично ж з огляду на стан дослідження проблеми особистості у сучасній педагогіці та психології майже всі необхідні й можливі психолого-педагогічні компоненти особистісного підходу потребують дальшого сукупного суттєвого опрацювання або корекції у різних аспектах і узгодження одне з одним у цілісному контексті [3, 25].

Сучасні вимоги до формування особистісного підходу поступово визначалися у дослідженнях таких відомих психологів, як К.О. Альбуханова-Славська, В.В. Давидов, В.О. Моляко, Л.М. Проколієнко, І.С. Якиманська, О.Г. Асмолов, В.В. Столін, В.О. Шатенко, Т.М. Титаренко та інші.

У 70-90-ті роки питання необхідності особистісного підходу у психології та педагогіці неодноразово порушувались у працях В.О. Сухомлинського, І.С. Кона, В.Петровського, Б.О.Федоришина, Ш.О.Амонашвілі, С.Л.Рубінштейна, О.М. Леонтьєва, С.І. Подмазіна та інших, а подальший розвиток отримало у розробках О.Я. Савченко, І.Д. Беха, В.Г Кременя [3, 30].

У працях класиків української педагогіки К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, В.О.Сухомлинського розроблені більшість положень, що можуть бути покладені в основу сучасної концепції особистісно орієнтованого навчання і виховання. Не формуючи принципів, методів цього підходу, не називаючи терміну «особистісно орієнтоване навчання і виховання» ці педагоги вже тоді присвячували йому свої праці [1, 19].

Особистісний підхід доцільно розглядати як важливий психолого-педагогічний принцип, як методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методико-діагностичних та психолого-технічних засобів, які забезпечують більш глибоке розуміння, пізнання особистості дитини і на цій основі - її розвиток в умовах існуючої освітньої системи. Він дедалі настійливіше утверджується як ключовий психолого-педагогічний принцип організації навчально-виховного процесу, від якого багато в чому залежить ефективність переорієнтації освіти на розвиток особистості школярів [6, 25-26].

Упродовж останніх років значно зріс інтерес до особистісного підходу саме у практичній педагогіці. Враховуючи складність розробки такого підходу, дослідники вважають за доцільне здійснювати його побудову на шляху переходу до нього від інших, більш розроблених підходів. Тому пропонуються такі його форми, як «особистісно-соціально-діяльнісний підхід» (О.В. Барабанщиков і М.Ф. Феденко), принцип діялісно-особистісного підходу (І.О.Зимня), «особистісно-діялісний підхід» (В.І.Андреев), «системний особистісно-діялісний підхід» (Л.М. Деркач), «індивідуально особистісний підхід» (О.Я. Савченко) тощо.

Існує лише один спосіб реалізувати особистісний підхід у навчанні – зробити навчання сферою самоутвердження особистості. Особистісно орієнтована освіта реалізується через діяльність, яка має не тільки зовнішні атрибути спільності, а й своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій [3, 28].

Особистісно орієнтоване навчання - це таке навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність та самоцінність: суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти [7, 22].

Особистісно орієнтована система навчання спирається на такі вихідні положення:

- пріоритет індивідуальності, самоцінності, самобутності дитини як активного носія суб'єктного досвіду, що склався задовго до впливу спеціально організованого навчання в школі;

- при конструюванні та реалізації освітнього процесу потрібна особлива робота вчителя для виявлення суб'єктного досвіду учня;

- взаємодія двох видів досвіду учня повинна відбуватись не по лінії витіснення індивідуального, наповнення його суспільним досвідом, а шляхом їх постійного узгодження, використання всього того, що накопичене учнем у його власній життєдіяльності;

- розвиток учня як особистості відбувається не тільки шляхом оволодіння ним нормативною діяльністю, а й через постійне збагачення, перетворення суб'єктивного досвіду, як важливого джерела власного розвитку;

- головним результатом учіння повинно бути формування пізнавальних здібностей на основі оволодіння відповідними знаннями та уміннями [3, 29].

Метою особистісно орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги дитині в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні.

Особистісно орієнтований підхід поєднує виховання та освіту в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості тощо. Як головні можна виділити такі завдання:

- розвинути індивідуальні пізнавальні здібності кожної дитини;

- максимально виявити, ініціювати, використати, «окультурити» індивідуальний досвід дитини;

- допомогти особистості пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, а не формувати попередньо задані якості;

- сформувати в особистості культуру життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначити лінії життя [5, 15].

Зміна змісту освіти на сьогоdnішньому етапі розвитку вітчизняної школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості. І.С. Якиманська сформулювала головні вимоги до особистісно-орієнтованих технологій:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду учня, включаючи досвід його попереднього навчання;

– виклад знань у підручнику повинен бути направленим не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а також на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного учня;

– у процесі навчання необхідне постійне узгодження суб'єктного досвіду учнів з науковим змістом здобутих знань;

– активне стимулювання учня до самооцінної освітньої діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати учневі можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;

– конструювання та організація навчального матеріалу, який дає змогу учневі вибирати його зміст, вид та форму при виконанні завдань, розв'язуванні задач тощо;

– виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується учень самостійно, стійко, продуктивно;

– необхідно забезпечувати контроль і оцінку не тільки результату, а й головним чином процесу учня;

– освітній процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію рефлексів, оцінку учіння як суб'єктної діяльності [7, 22].

Найпростішою ланкою, з яких складається особистісно орієнтована технологія, **особистісно орієнтована педагогічна ситуація**. Це така навчальна ситуація, опинившись в якій дитина повинна шукати сенс, пристосовувати її до своїх інтересів, побудувати образ чи модель свого життя, вибрати творчий момент, дати критичну оцінку. Таке завдання неможливо вирішити тільки на рівні знань та репродукції. Тут немає простих рішень, відповідей та істин. Проживання та вихід з такої ситуації - не минуле та майбутнє учня, а його сучасне. Один і той самий урок різним дітям дає різний пізнавальний та життєвий досвід [2, 4].

Перед сучасною початковою школою стоїть завдання сприяти становленню дитини як неповторної індивідуальності, розвивати її творчий потенціал, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. Традиційна ж методика переважно спрямовує учнів на запам'ятовування програмового матеріалу та його відтворення.

Особистісно орієнтоване навчання – це цілісна психолого-педагогічна концепція, що охоплює різні сторони навчального процесу.

Узагальнення здобутків педагогічної теорії і практики дає змогу виділити основні ідеї особистісно орієнтованого навчання:

– школа складає частину життя;

– велика увага приділяється навчанню як процесу, а не результату;

– активне залучення учнів до розв'язання навчальних проблем та планування;

- відповідність методики навчальним можливостям дитини;
- задоволення навчальних потреб кожної дитини на уроці;
- особлива увага до групових та парних форм роботи;
- домінуюча форма навчального спілкування – діалог між учнями, учнями та вчителем [4].

Виховання навичок спілкування та співпраці, навчання маленького школяра вчитися потребує докорінної зміни змісту діяльності вчителя. Його визначальною метою стає організація спільного пошуку розв'язання завдання (а не „донести”, „пояснити” й „показати” учням).

О.Я.Савченко зауважує, що головними дійовими особами на уроці мають бути окремі діти, групи та клас у цілому. Учитель стає невидимим диригентом, який вчасно вміє почути, помітити, підправити, підтримати кожного виконавця, залучити до співпраці [5].

Завдання особистісно орієнтованого навчання - навчити дітей самостійно міркувати, дискутувати, відстоювати свої думки, ставити запитання, бути ініціативними в набутті нових знань. Психологи стверджують, що „інкубатором самостійного мислення, пізнавальної ініціативи дитини є не індивідуальна робота під керівництвом учителя, а спільна робота дітей у групі” [1].

Уроки, побудовані на особистісно орієнтованій взаємодії, дають змогу здійснити індивідуальний підхід, стимулюють пізнавальну активність учнів, навчають школярів визначати шляхи здобуття ґрунтовних знань, умінь і навичок. Готуючись до проведення уроків за особистісно орієнтованою технологією, учитель має проаналізувати зміст навчального матеріалу, визначити види діяльності учнів, підготувати завдання на вибір або завдання для групової роботи, враховуючи обсяг навчального матеріалу й рівень складності відповідно до навчальних можливостей учнів. Слід дотримуватися таких вимог:

- чітко формувати пізнавальні завдання, що спрямовують учнів на вирішення певної проблеми, спонукають до активності, творчого мислення, пошуку нових знань і нових способів дій;
- зосередити увагу на діяльності учнів з низьким рівнем навчальних досягнень;
- не створювати змагань на швидкість виконання завдань;
- навчати учнів здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінювання[4].

Головне завдання вчителя забезпечити кожному учневі можливість виявити себе як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності.

В особистісно орієнтованих технологіях велика увага надається емоційній культурі вчителя, його голосу, інтонації, мовленню.

Спілкування і співпраця учнів на уроці – один з основних принципів формування особистості в системі особистісно орієнтованого навчання.

Методичні новинки, які з'явилися за останні 10 років, здобули авторитет серед педагогів, батьків, учнів, широкої громадськості. Звичайно ж, не обійшлося без моди на творчість, експериментування, але на наше глибоке переконання, домінуючою тенденцією в інноваційному русі є щире прагнення педагогічних колективів відшукати шляхи створення нової школи, де було б цікаво і затишно кожному, де статус особистості був би пріоритетним.

Саме особистісно орієнтовані технології ставлять у центр усієї шкільної освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних та безпечних умов її розвитку, реалізацій природних потенціалів.

Особистісно орієнтований підхід у навчанні спирається на такі основні положення (С.І. Підмазін):

1. Учень завжди є суб'єктом, а не об'єктом навчання .
2. Основна мета навчання, окрім засвоєння учнем необхідних знань, умінь та навичок, - розвиток особистості учня як суб'єкта діяльності і соціальних стосунків[4].

Виходячи з цього, найважливіші педагогічні прийоми в особистісно орієнтованому навчанні такі: опора на суб'єктний досвід учня - постійна актуалізація в процесі навчання вже набутого учнем досвіду (І.С.Якиманська); тренінг суб'єктної діяльності - така побудова навчання на уроці, в темі, в предметному курсі, коли будь-яка діяльність учня набуває ознак усвідомленості, повноти, завершеності (С.І. Підмазін).

Впровадження технологій особистісно орієнтованого навчання є актуальним питанням багатьох педагогічних колективів, однак зробити це не так просто. Особистісно орієнтовані уроки на початковому етапі їх впровадження потребують більше вимог до вчителя, щоб підготувати зміст навчального матеріалу, визначити види діяльності учнів, готувати завдання на вибір, організувати різні форми роботи на уроці, враховуючи обсяг навчального матеріалу, рівень складності за навчальними можливостями учнів, міру своєї допомоги їм, вміння відчувати кожную дитину на уроці та поза ним. Але водночас особистісно орієнтовані уроки - це цінний перспективний досвід педагогічної науки, простір для творчості вчителя та учня, поєднання різноманітних форм, методів навчання, потужних прийомів активізації пізнавальної діяльності учнів тощо. Їх творче поєднання показало, наскільки ефективнішими стали уроки, а взаємини і спілкування з учнями більш демократичними та довірливими.

Ми переконались, що технологія може вважатися особистісно орієнтованою за умов, якщо вона буде відповідати таким суттєвим вимогам: діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку вихованця, надання йому необхідного простору свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору способу поведінки. Саме в таких умовах особистісно орієнтована парадигма навчання й виховання перетвориться із декларацій у практичну справу і буде відігравати свою позитивну роль в умовах гуманізації школи.

Таким чином, впровадження особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання на уроках рідної мови в 3-4 класах сприяє формуванню у школярів позитивного ставлення до навчання, розвиває вміння працювати в групі та самостійно, забезпечує високу активність всього колективу, підвищує результативність уроку, стимулює розвиток пізнавальних можливостей, потребу спостерігати та досліджувати.

1.Кравченко Г.Ю. Теоретико-методологічні основи особистісно орієнтованої освіти// Поч. навч. та вихов. – 2005. - №25. – С. 2-3.

2.Набой С. Особистісно орієнтоване навчання в початковій школі// Поч. школа. – 2005. – №11. – С. 1-5.

3.Освітні технології/ За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – С. 25-45.

4.Підмазін С. Технологія особистісно орієнтовного уроку// Завуч. – 2001. - № 20-21. – С. 29-31.

5.Савченко О.Я. Особистісно орієнтовне спілкування/ Навчання і виховання учнів 3 класу. – К.: Поч. школа. – 2004. – С. 12-18.

6.Чернега Н. Особистісно-зорієнтоване навчання: сучасні підходи// Рідна школа. – 2000. - №9. – С. 25-26.

7.Якиманська І. Особистісно орієнтована система навчання// Завуч. – 1999. - №7. – С. 22.

The article is about the person-oriented pedagogical technologies and their benefits in comparison with traditional teaching. The teachers' attention is focused on usage of the person-oriented technology during the lessons.

Key words: *person-oriented teaching, psychology-pedagogical conception, teaching communication, methodical set of tools, psychology-pedagogical help, cultural identification, socialization.*